Veldnamen rond Sjin en Sjtröch.

Hoe komt een mens aan belangstelling voor veldnamen - wat zijn dat eigenlijk. In mijn geval begon dat een jaar of wat geleden. Onderweg op de mountainbike in de Oostergats, richting Drie Beeldjes. Bij Kasteel Oost draai ik in onbezonnen overmoed linksaf, onder het spoor door en omhoog naar de Schaesberg. Daar loopt tenslotte een MTB-route. Maar de helling is meer dan stevig en het “wegdek” verraderlijk. Aan het begin van het bos is de adem op en moet ik afstappen. Gelukkig staat ter plekke een bord van de Vereniging Natuurmonumenten en om voor een paar wandelaars mijn sportieve waardigheid te bewaren begin ik aandachtig te lezen.(Als u nu moet lachen raad ik u aan om dit weggetje ook een eens per fiets te proberen).
Ik lees op dat bord een heel verhaal over het “Schaelsbergerbos” en denk “wat een onzin” in de simpele veronderstelling dat d’r Sjaasberg de juiste naam voor berg en bos is. Een uur of wat en een pils later –van fietsen krijg ik dorst- vind ik het nog steeds een vreemde benaming en om iets voor mijn contributie terug te zien stuur ik een mailtje naar Ledenservice van Natuurmonumenten : hoe komen jullie aan die L in onze Sjaasberg ?

Sjaasberg en Dääölkesberg

Het antwoord “Het Schaelsbergerbos is de Hollandse benaming. Schaesberg is de naam voor het Valkenburgse dialect zonder L. Ik hoop dat u tevreden bent met deze uitleg”.
Dat was ik niet zo erg, daarom vroeg ik aan de Vereniging Veldeke of men daar dit soort onzin kon verklaren en het antwoord van Pierre Bakkes, onze streektaalfunctionaris, leerde mij iets over de transcriptie van lokale namen naar het officiële Nederlands. Bovendien kwam ik een en ander te weten over het fenomeen van de veldnamen, die uit ons collectieve geheugen dreigen te verdwijnen.
Wij gingen in onze lagere schooltijd bijvoorbeeld spelen “in ’t Kirkeveld” – zou deze naam de kids van nu nog achter de computer vandaan kunnen halen ? Er zijn nog landbouwers die de naam van een bepaalde akker weten, maar wie anders kent nog “d’r Kromme Mörge” ?

Met mijn probleem van de Schaelsbergerbos kwam ik ook voor informatie bij Fon Weusten terecht. Van hem leerde ik dat d´r Sjaasberg in de loop der tijden met en zonder die L in de boeken opduikt. Hij vond ook dat we in de heemkundevereniging aan het noteren van de oude lokale benamingen voor bos, akkerland en weiden aandacht moesten geven – nu het nog kan. Er zijn nu nog mensen in ons dorp, zo bleek ons, die veel van deze namen zo uit hun geheugen kunnen opdiepen.

Nalatenschap Aloys Lemmerling

Aan onze heemkundevereniging is het beheer gegund van de archief-collectie van de heer Aloys Lemmerling. Die was een toonaangevende persoonlijkheid op het gebied van het heem en daarmee verwante zaken in en rond het land van Valkenburg. Tijdens zijn leven heeft hij een enorme verzameling aangelegd van dia's, foto's, krantenartikelen etc. Alles heeft hij zorgvuldig bewerkt en gerangschikt zodat dit bronnenmateriaal goed toegankelijk is. Lokale veld- en plaatsnamen hadden ook zijn belangstelling ; hij heeft daarover een dikke map verzameld en meerdere publicaties over dit onderwerp verzorgd o.m. in Geulrand. Zijn materiaal en de door hem gemaakte kaarten waren ons eerste uitgangspunt bij onze speurtocht naar namen en hun betekenis.

Wat zijn “veldnamen ” of “toponiemen”

Mensen hebben hun omgeving altijd namen gegeven – steden, dorpen,plaatsen, wegen,rivieren, stukken bos, maar ook velden of akkers en weiland. Tamelijk logisch; zo kon men zich oriënteren of een plek aangeven.

Maar veldnamen hadden ook een functie bij de registratie van eigendommen. Daarbij gebruikte men vaak de naam van een akker of een stuk weiland of bos. We beschikken over lijsten van de heerlijkheid Schin op Geul o.a. in 1663 en van Strucht bijvoorbeeld in 1753 en 1770 waarin de bezittingen o.m. aan de hand van veldnamen worden beschreven. De in die tijd gebruikte benamingen blijken nu nog bij de huidige eigenaren of gebruikers van die percelen bekend te zijn. Die namen konden betrekking hebben op een perceel of op meerdere bij elkaar gelegen stukken land.

Kirkeveld

Overigens zijn veel van deze namen nauwelijks officieel vastgelegd, zodat doorgeven van de naam vaak op mondelinge overlevering was aangewezen. En doordat in de loop van de tijd de behoefte verdween om met een naam aan te geven welk stuk land bedoeld werd dreigen deze namen uit ons geheugen te verdwijnen. Gelukkig zijn intussen veel heemkundeverenigingen actief in de weer om veldnamen te verzamelen en vast te leggen.

Vreemd genoeg is de grote verdwijning van veldnamen in Nederland het gevolg van overheidsoptreden : de eerste keer dat lokale namen officieel verzameld werden – of moesten worden- betekende het begin van het einde. In Limburg was dat rond 1840, toen de Nederlandse staat hier kadasterkaarten liet vervaardigen. De namen staan op of horen bij de zogenaamde minuutplankaarten. Die kaarten worden bewaard in het Rijksarchief is Maastricht en kopieën mag men inzien. Ook hier kan internet diensten bewijzen : op www.dewoonomgeving.nl zijn deze kaarten gedigitaliseerd.

Die kaarten werden meestal gemaakt door mensen die niet uit de streek zelf waren, landmeters en tekenaars van het Kadaster. Die hebben natuurlijk wel naar lokale plaats- en veldnamen gevraagd, maar veel minder gedetailleerd dan eigenlijk nodig was. Sommige namen zijn genoteerd en op kaarten aangetekend. Deze kaarten hebben vervolgens als model gediend voor allerhande andere kaarten, b.v. voor militaire doeleinden.
Men heeft de namen zoals die opgeschreven waren niet meer laten controleren door de plaatselijke bewoners,die in die tijd ook vaak niet konden lezen en schrijven. Fouten die gemaakt zijn kan men later op allerlei plaatsen nog vinden. Ook bij het kadaster : die kaarten hebben alle (foute) namen gewoon overgenomen. Nu zijn deze namen niet meer nodig , het kadaster werkt nu met een lijnenraster, wat plaatsbepalingen mogelijk maakt.
Dat fouten ontstaan zijn is eigen vrij logisch. De mensen indertijd hebben het gelaten voor wat het was. Zij wisten dat waar ze hun land hadden en hoe die plekken genoemd werden. Wat het kadaster daarvan maakte was hun zorg niet.

Vanuit toponymisch oogpunt is er namelijk ook weinig positiefs te melden over het kadaster. Erger nog : "Het kadaster is waardeloos met betrekking tot de toponiemen" . “Het kadaster negeerde de oude namen bewust om het gebruik van de nieuwe kadastrale aanduiding (sectie en nummer) te bevorderen. De veldnamen die wel op de minuutplans voorkomen, zijn vaak verhollandst en moeten gecorrigeerd worden . Bij het verhollandsen zijn namen eigendunkelijk veranderd en verknoeid .” (het Meertens Instituut, de onderzoeks- en documentatie-instelling voor taal en cultuur van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen). Als dat ergens waar is dan zeker in Limburg. Pierre Bakkes, de Limburgse streektaalfunctionaris, is zelf doende de veldnamen van zijn geboortedorp Montfort in kaart te brengen.Hij noemt een typisch voorbeeld uit die plaats. Daar ligt een drooggevallen ven. De mensen noemden dat “’ ’t Raorevin” of vaker nog als verkleinwoord “Raorevinke”. Op

de kaarten van de twintigste eeuw staat nu als gevolg van de toenmalige werkwijze van het kadaster “Raede Vinnige”.

Ook hadden plaats-, wijk- ,veld- en straatnamen vroeger nog geen officiële status. Eerst tegen de helft van de negentiende eeuw werden ze door rijk, provincie , gemeente en waterschap formeel vastgesteld. De juiste spelling werd nog later uniform bepaald.

Illustratief in dit verband zijn de vermeldingen van Pastoor Vincken in zijn parochieregister (1824). Hij noemt als delen van zijn parochie de namen Ransdael, Ransdal, Obschönborn, Opschömer, Schin aan De Beek, Hohbeek in Schin, Schin (soms met de toevoeging t/o of achter de kerk –in het Latijn, zoals ook de pastorie “domus pastoralis” heet), Waelem, Wahlem, Schaelsberg, Strucht, Ingwegen,Geerendael, Ad St. Petrum (Latijns voor Op Sintpieter),. Als straatnamen vinden we Vinckegats, an Der Brück, Heutsberg, im Graben, Graf, am Pannhaus, im Pannhaus, am Kreutz, Gracht, Heidberg , Lutteweg en Lütteweg.

Curieus is naast het potjeslatijn de nonchalance waarmee de pastoor met straatnamen om kon gaan.

Maar zelfs de eerste minuutplankaarten, dus de officiële kaarten van de landsoverheid, kennen geen eenduidige namen. In de kaarten van de gemeente Schin op Geul staat “Walem”. De landmeter die in Klimmen aan de slag was noteerde ter zelfder tijd “Waalheim”. En in mijn woonplaats Schimmert was toen kennelijk een franstalig ambtenaar doende. Groot en Klein Haasdal werden “Grand-“ en “Petit Hasdael”.

Aanpak

Bij onze poging om de toponiemen in en rond Schin op Geul vast te leggen hebben we de kaarten van Lemmerling als uitgangspunt genomen. Die heeft vooral van het gebied tussen de wegen Valkenburg – Wijlre en Sibbe – Scheulder veel geïnventariseerd. Overigens is dit qua toponiemen een rijk terrein : er komen meer dan tachtig veldnamen in voor. We hebben zijn informatie aangevuld met gegevens uit de Opname van de heerlijkheid Schin op Geul in 1663, de Lijst in detail van de oppervlakten van het Groot Leen van de heerlijkheid Strucht (1753), de Lijst gronden van de heerlijkheid Strucht (1770) en de O.A.T. (de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel der

grondeigenaren) uit 1841. Zo noemt men de lijsten die behoren bij de minuutplankaarten van het kadaster.
Verder hebben we een aantal geïnteresseerden om hulp gevraagd : Jacques en Victor Eijssen, Hub Knoren wisten ons nog veel namen te noemen.

Al deze informatie hebben we voorlopig verwerkt op kaartmateriaal. We hebben de namen naar beste weten in het dialect genoteerd (met dank aan Jacques Drissen uit Valkenburg voor zijn deskundige ondersteuning). Gelet op de aard van deze namen (ze hadden geen officiële status), het gebruik daarvan door mensen die waarschijnlijk alleen de streektaal machtig waren en de tijd waarin ze ontstaan zijn (zo vanaf de elfde eeuw, toen er nauwelijks een andere landstaal voorhanden was, zeker niet onder de gewone mensen) is dat de meest logische methode.

We proberen met hulp van iedereen die daar belangstelling voor heeft (en nog van veldnamen weet heeft) te komen tot een zo volledig mogelijke inventarisatie van “onze” veldnamen. We willen u daar in dit periodiek over informeren en we willen ook op de internetsite van de heemkundevereniging komen tot een interactieve kaart waar we deze toponiemen voor informatie kunnen aanklikken. Zover zijn we nog lang niet.

gewande van Genhoes

Vraag om medewerking

Een onderwerp als dit is nooit af en we hebben ondanks alle moeite zeker nog niet alle toponiemen van Sjtröch en Sjin verzameld. Een mooi voorbeeld is het Mauritiusbunder, een stuk land in de heerlijkheid Wijlre, langs de grote weg achter Schoonbron. De pacht daarvan kwam zoals de naam al doet vermoeden onze schutterij ten goede. We kennen een contract uit 1716, waarin ene Willem van Loo dit land pacht voor zes jaar – maar we weten niet precies waar het lag, de schutterij ook niet, al heeft men wel de moeite genomen om dit te achterhalen. Zo zullen er zeker meer landerijen met namen zijn die we nog niet kennen of die we niet op de juiste plaats hebben genoteerd. Ook de juiste naam in de streektaal moeten we hier en daar een vraagteken plaatsen. Alle hulp en iedere aanvulling is van harte welkom.

Verklaring van namen

In Nederland is relatief weinig wetenschappelijk onderzoek naar lokale veldnamen gedaan. Dat is in andere landen van West-Europa wel anders; in Frankrijk, Duitsland en de Scandinavische landen is er bijvoorbeeld vanuit taalkundige en historische ingangen druk over gepubliceerd. Het is dus geen fenomeen dat zich tot onze omgeving beperkt. In –waarschijnlijk- de hele wereld gebruikte men voor de moderne kadastersystemen deze namen om plaatsen en bezittingen aan te geven.

de Baemde

In Nederland kennen we een relatief kleine studie “Veldnamen in Nederland” (M.Schönfeld, herdruk 1980) die op taalkundige basis toponymen probeert te verklaren. Niet altijd is de herkomst en de betekenis van deze oude namen duidelijk. Vaak heeft de naam te maken met de vorm, grootte, het gebruik of een vroegere eigenaar maar de uitleg is nogal eens speculatief en zegt dan meer over de fantasie van amateur-historicus dan over de ware betekenis van de naam zelf. In de gevonden artikelen over de veldnamen in onze omgeving tref je dan ook vaak bij de uitleg de woorden “mogelijk” of “waarschijnlijk” en “naar de mening van de auteur” aan.

Ook deze wetenschappelijke uitgave van Schönfeld ontkomt niet helemaal aan deze speculatieve elementen in de naamsverklaring. Ter illustratie geef ik het begin van een aantal opeenvolgende zinnen, aangetroffen bij de verklaring van de veldnaam “kamer”. Deze naam komt veel voor, ook bij ons in d’r Gielender. De auteur schrijft achter elkaar : “Het is mogelijk dat……” “Het is echter ook denkbaar ……”, “schijnt het woord de betekenis te hebben van …”. De problemen bij de verklaring van namen zijn hier in Zuid-Limburg door de invloeden vanuit andere taalgebieden zeker niet kleiner dan elders.

In zijn boek heeft Schönfeld geprobeerd een systematische indeling van veldnamen te maken. Hij ontdekte een aantal algemene kenmerken bij de naamgeving, die men kan onderscheiden. Die zijn hier vermeld met daarbij tussen haakjes voorbeelden van namen die rond Sjin voorkomen.

1. het verschil van hoog en laag (de Hoeg hey , de Liech hey) ;
2. de gesteldheid van de bodem (d’r Goudsberg , d’r Sjteinberg)
3. de begroeiing (In den Hespelderm)
4. het gebruik dat van de bodem gemaakt wordt (Zjwartberg = braakliggend land)
5. de dieren die er huisden (Däölkesberg)
6. de dieren die men er liet grazen **(** Sjaopendroes , Geiteberg , Sjaopswei)
7. de grootte **(**Viefbunder)
8. de vorm (Roeke-sjtart , de Lang Bunder)
9. de ligging (Aan ’t kruuske , Op de Koele)
10. afsluiting, omheining, grensteken
11. het water (Duustergrub , ’t Klein Grachske)
12. weg, dam, dijk, brug, sluis
13. een bouwsel
14. bezitter of gebruiker (Daekenskoelef , Daekensbösj , Körverbösj)

Enkele opmerkingen van Schönfeld vat ik hier samen voor ieder die belangstelling heeft voor het zoeken naar oude toponiemen en de verklaring daarvan.

Het merendeel van de veldnamen stamt uit de periode van de 11^{e} tot de 16^{e} eeuw. Dat betekent dat men bij onderzoek moet beginnen bij middeleeuwse bronnen. Daarna wordt het materiaal moeilijk te overzien; het aantal veldnamen neemt toe met voortgezette ontginning en verdeling van de grond. Dit laatste zal in onze omgeving minder sterk het geval zijn, maar dat is juist het aantrekkelijke van oud cultuurgebied als het Geuldal. De meeste namen zijn hier werkelijk stokoud.
Veldnamen zijn bij uitstek huiselijke, niet-officiële namen, die lang in het lokale spraakgebruik kunnen voortleven. Daardoor kan men nog veel uit de monden van de huidige gebruikers optekenen. Dat is ons bij onze contacten in Sjtröch, Sjin en Walem gebleken.
Streektaal is bij de bepaling van herkomst en betekenis van een toponiem belangrijker dan het officiële Nederlands. Voor Zuid-Limburg zal deze stelling des te sterker gelden.
Verder merkt Schönfeld op dat veldnamen een algemeen Europees verschijnsel zijn .Het totale aantal voor Nederland is moeilijk te schatten. Hij taxeert iets van een miljoen.
Tenslotte een waarschuwing : het verklaren van veldnamen kan moeilijk zijn. Vaak heeft meer dan een verklaring recht van bestaan en even vaak moeten we gewoon toegeven dat we het niet (meer) weten. Hij wijst vooral naar anekdotische verklaringen (en die zijn er rond Sjin ook een aantal). Die dienen met groot wantrouwen begroet te worden. Met name bij verhalen als “Ik trof nog enkele oudere inwoners, die zich wisten te herinneren dat …” mogen we gerust de wenkbrauwen optrekken.

Krekelsbösj

kaart 1

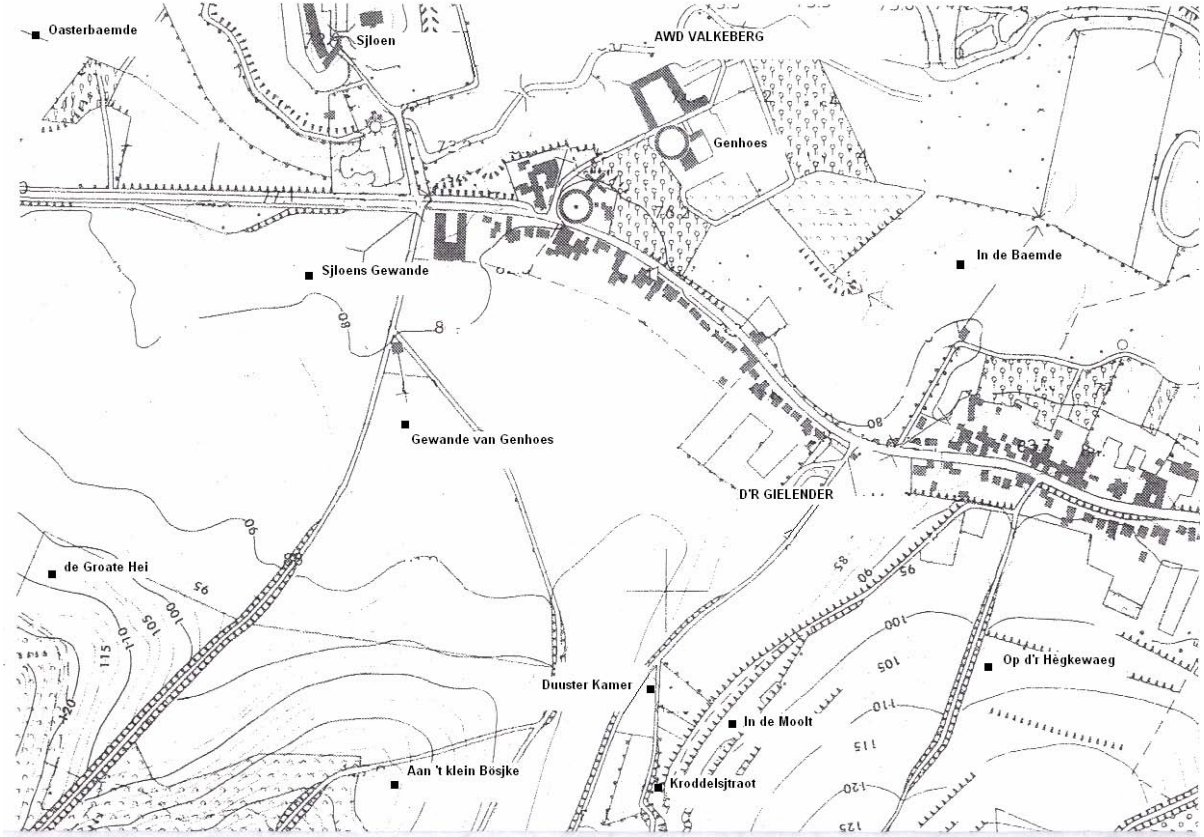
Oasterbaemde
Sjloen
AWD VALKEBERG
Genhoes
In de Baemde
Sjloens Gewande
Gewande van Genhoes
D'R GIELENDER
de Groate Hei
Duuster Kamer
In de Moolt
Op d'r Hègkewaeg
Aan 't klein Bösjke
Kroddelsjtraot

Een eerste uitwerking

Om te laten zien waar we mee bezig zijn, enkele kaartjes van delen van het terrein dat we bekeken hebben. De gevonden veldnamen zijn in de streektaal vermeld.

Kaart 1 Awd Valkenberg en begin van d'r Gièlender

Links en rechts van de weg naar d'r Sint Jansbösj liggen de Gewande van Genhoes en Sjloens gewande, de hoofdlanderijen van beide bezittingen. Tegen het bos aan ligt de groate Hei. "Hei" is in onze omgeving een vaak voorkomende naam voor magere of slechte grond.
De namen Oasterbaemde en de Baemde spreken voor zich.

de duuster kamer

Aan het begin van d'r Gièlender treffen we de duuster Kamer - kamer staat voor een smalle en enge ruimte. Datzelfde geldt voor in de Moolt, een naam die verwijst naar een meeltrog. De betekenis van Kroddelsjtraot is onduidelijk en waar Hègkewaeg vandaan komt is ook niet bekend. Aan het klein Bösjke is een logische plaatsbepaling.

ONGERGIELENDER /SJTRÖCHTERVELD
Op d'r Hegkewaeg
d'r kromme Mörge
't Paerebuimke
Op d'r Gamberg
Gommerich
Vloodgraaf
d'n Elken
d'r Mispelboum
d'r Fiesjeberg
De Lang Bunder
Heitjesberg
Gielender Vloodgraaf
d'r Aombösj
d'r Meswaeg
Aan h't klein Bösjke
Öngergielender
Ouwe sjtien
Rutte
In de Lueinder
Lueinderbösj
K:orvetbösj
Op d'r Kalkhaof
Sjlekkeberg
Op de Zaling
In de Sjlek
St.Janshei
Sabelwiej
Inde Nies
140
130
120
110

kaart 2

Kaart 2 Ongergièlender en Sjtröchterveld

Een aantal veldnamen, sommige met een duidelijke betekenis en vele met een vraagteken. De namen met “Sjlek” verwijzen naar natte, drassige grond (vergelijk “slijk”). Sabelwiej kan te maken hebben met wilg (volgens Duijzings, Geulrand 1989,nr.27) en Körversbösj met een familienaam of met het woord “korver” wat mandemaker zou (kunnen) betekenen, die hier zijn materiaal haalde. In ieder geval moeten we hier nog veel achterhalen.

‘t Paerebuimke

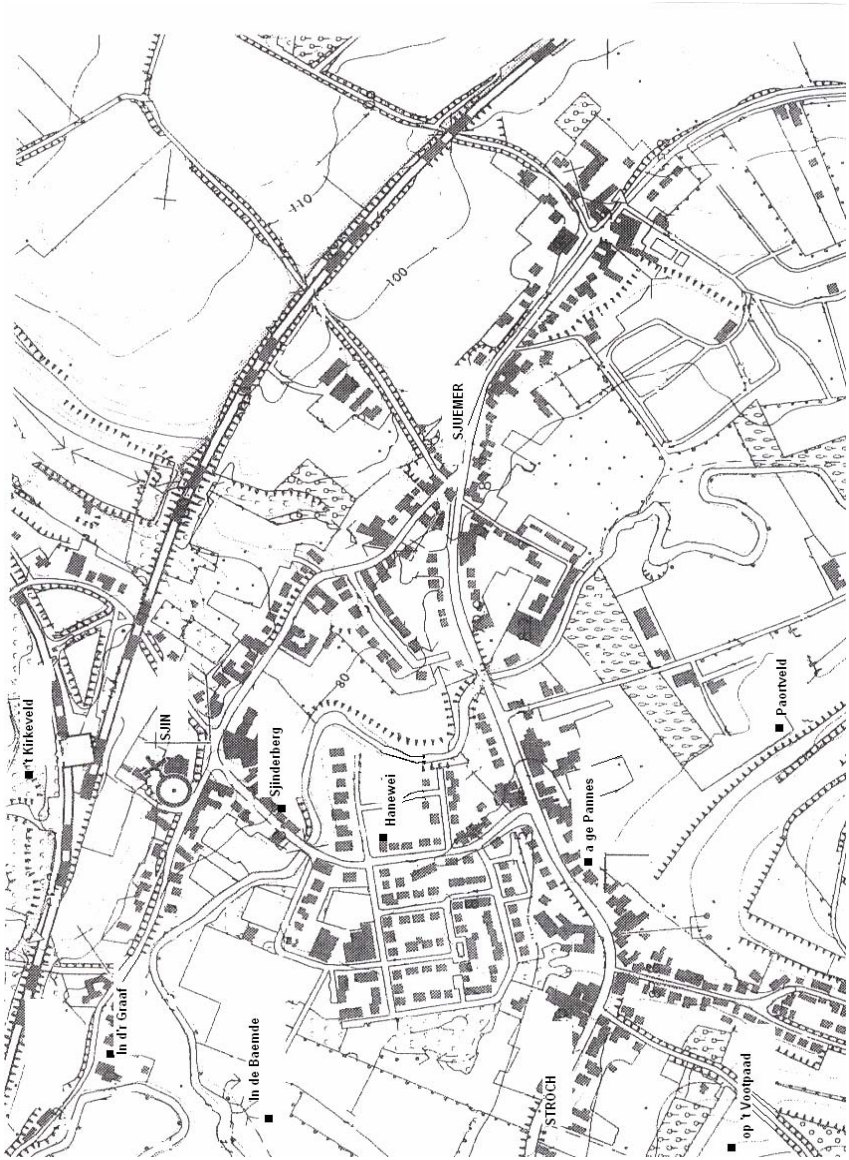
110
100
90
SJUEMER
't Kirkeveld
SJIN
Sjinderberg
Hanewei
In de Baemde
STROCH
Paortveld
op 't Vootpaad

kaart 3

Kaart 3 Sjin

Direct in en bij de dorpskern zijn nog maar weinig veldnamen te vinden, hoewel er vroeger rond de Sjtröchterhaof de nodige stukken weiland van een aparte naam voorzien waren. Het zal moeilijk zijn om deze te lokaliseren. Enkele veldnamen leven nog (in straatnamen) voort : d'r Graaf en de Hanewei. Het Kirkeveld, achter het spoor tot aan d'r Wouzender wordt nog wel als aanduiding gebruikt. D'r Sjinderberg –de terreinen langs onze huidige Tolhuisstraat- is in onbruik geraakt, maar zou als straatnaam niet misstaan.

in d'r Wouzender

De naam "a ge Pannes" met "Panneswei" en "Poartveld" is authentiek oud. "Op 't Vootpaad" aan de Luutewaeg zal ook menigeen bekend voorkomen. Het paadje omlaag naar de provinciale weg is er nog. De naam "Luutewaeg" verdient nadert onderzoek. Duijzings (Geulrand 1988, nr.23) vertelt dat deze weg in de zestiende eeuw (maar waar ?) vermeld wordt als Luycxschen weg, de weg naar Luik. Daarbij noteert hij : "Overigens zijn (of waren er tot voor kort) mensen in Schin op Geul die nog wisten dat het verkeer naar Luik via deze weg plaats vond."
Een leuk verhaal, maar Lemmerling ziet hier de hoofdverbinding met –de markt van- Aubel. Dat klopt aardig met de beschrijving van de heerlijkheid Sjtröch uit 1770. Daar noemt men de Luutewaeg "de landstraet naar Aubel gaande".

DE GRACH
SOESBERG
de klein Grach
op den Dries
in den Hespelderm
Roekesjtart
de Lieg hei
de Hoag Hei
Martelsgrach
aan de vief Mörge
achter de Hêgke
Geiteberg
Ingwaegerveld
Passemörge
Napoleon
INGWAEGE
in de Breukele
KUITEBERG
op de Leimkoel
aan Jonkersbaof
Haassjtad
Gronselerdèl
d'r Vlekkeberg
85

kaart 4

Kaart 4 Ingwaegerveld

We ontlenen aan een artikel van Lemmerling in Geulrand 1984, nr 5 :

De naam “op d’n Dries” zou kunnen teruggaan naar de aard van de grond (arm, ruig) maar ook naar de ligging van het perceel aan een driesprong. Hier in Sjtröch zouden beide verklaringen kunnen opgaan. Veldnamen met Dries of Drees komen in Zuid-Limburg veel voor : Wolvendries in Berg en Terblijt, Doornen Dries in Beek.
De veldnaam “aan de Martelsgrach” komt toe aan terrein aan een kronkelende veldweg met veel steile stukken. Transport van oogstgoed of mest was hier geen sinecure. “De trek door deze Grachtweg kon voor de paarden een ware martelgang betekenen”. Voor “de Roekesjtart” geldt : De aanduiding sjtart (staart) wijst op de lange smalle vorm van de percelen. Roeke heeft waarschijnlijk niet met de vogel, maar met een familienaam van een eigenaar van doen.

d’r Passemörge

Over “d’r Geiteberg” noteert Lemmerling terecht, dat het hier steil weiland betreft. “Dat op de bermen in het verleden schapen en zelfs geiten gehoed werden is zeker aannemelijk”.
“D’r Passemörge” is een klassieker onder de veldnamen. “Pas” komt van het latijnse “pascuum” ; het betekent “gemeenschappelijke weide” en komt vaak voor in veld en familienamen. Een voorbeeld als “Pasmans” en “Emmercompascuum” zal duidelijk zijn. (Duijzings, Geulrand 1989, 27)

Nog enkele wetenswaardigheden over bekende veldnamen

De naam “Gerendal”

Een belangrijke veldnaam, die een groot gebied bestrijkt, waarin weer verschillende andere namen voorkomen. Zeker door verhalen over een Romeins legioen dat hier in de pan gehakt zou zijn spreekt het dal en zijn naam tot de verbeelding. Ook Pastoor Welters van Valkenburg kon zich hieraan niet onttrekken en liet zijn fantasie de vrije loop. In een artikel in Het land van Valkenburg (12 december 1952) doceert hij dat de naam afkomstig is van “geeren”, dat zijn de punten van pijlen en lansen uit de “bekende veldslag van de Eburonen tegen de Romeinse veldheer Cotta”. Ook de naam “Moordgerendal”heeft daarmee van doen. Een verwijzing naar een laathof van het sticht van Sankt Gereon (Eg. Slanghen) noemt hij niet terecht.
Nu claimt ongeveer elk dorp met een actieve VVV in Zuid-Nederland, België en Nordrhein Westfalen de plek van deze veldslag, en het Gerendal schijnt weinig kans te maken. Bovendien is er nog de tijdsfactor tussen de Romeinse tijd en de Middeleeuwen, toen deze veldnamen zijn ontstaan. De kans dat deze pijlpunten als naamgever een periode van duizend jaar in de volksmond konden overleven lijkt niet groot, nog daargelaten de vraag of onze toenmalige voorouders het begrip “geeren” in deze zin hebben gekend.
Dan is er nog een andere verklaring die verwijst naar het werkwoord “geren”, dat zou moeten verwijzen naar het verengen van het dal.
Al deze verklaringen lijken dubieus. Herinneren we ons de lessen van Schönfeld : ga uit van de streektaal en wantrouw anekdotische verklaringen.

Bij ons heet het Gerendal “d’r Gièlender”. Daarmee komen we in de richting van een groot aantal namen, die verband houden met omheining en afsluiting van een stuk land. We treffen hier de woordstam “glint” aan (of “gelent”,”glent” – vergelijk het woord “Gelände” in Duitsland of de plaatsnaam “Glynde”in Sussex). Dat brengt ons bij een logischer verklaring van “d’r Gièlender”, waar de heer van Genhoes een groot grondbezit beheerde. Op de kaart van Kuijper

(Historische Gemeente Atlas Nederland 1865-1870) noteert de cartograaf “Geleende”.En dat is bijna identiek aan de Duitse term.

d’r Aombösj

Ook deze benaming (voor een stuk bos aan de oostkant bij het begin van d’r Gièlender) zette Pastoor Welters aan het denken. In Geulrand (1989, nr.27) vermeldt Huub Duizings dat de pastoor de naam “Oombos” doet afstammen van de Germaanse god Odin – met de vermelding dat men later als katholieke tegenhanger de Sint Jansbos heeft benoemd. Duijzings noemt dat onwaarschijnlijk; een link met de parochieheilige van Oud-Valkenburg lijkt hem meer voor de hand te liggen.
Ook wij gaan maar weer eens van onze streektaal uit : Oombos is d’r Aombösj en daarmee komt de verwantschap met een van de meest voorkomende Duits toponiemen in beeld : “am Busch”, een aanduiding van ligging, die tot naam promoveert. Velen zullen het Heerlense equivalent kennen.

Aombösj

Overigens verwijst Duizings in een ander artikel in Geulrand nr. 21 (1988), pag.38-39,nog op een andere verklaring van het Aambos in Heerlen, die hij ontleent aan “Wandelingen in en om Heerlen met geschiedkundige aantekeningen” van P.J.M.Peters (van Hooren 1927, repr. 1983). In oude bescheiden zou de naam Auenbosch voorkomen die dan in de loop der tijd naar Aambos (of Aombösj) evolueert. Dit “Aue” zou wel zoals in het Duits iets

als “vochtig weiland” betekenen en naar de mening van Duijzings zou deze verklaring ook voor ons “Oombos” kunnen gelden. Het grenst ook aan een (vochtig?) weiland en er zullen in een hellingbos wel bronnetjes ontspringen die deze nattigheid verklaren.

Een korte wandeling langs d’r Aombösj in d’r Gièlender geeft al snel uitsluitsel over de aanwezigheid van bronnen en water, niet dus. En het Duitse “Aue” betekent meer dan alleen maar weiland; we kennen het woord bijvoorbeeld in “Flussaue”, rivierdal. Laten we het voorlopig maar gewoon op “Am Busch” houden.

D’r Napoleon

In Geulrand 1984 (nr.5) vertelt Aloys Lemmerling een verhaal dat hem enkele oudere inwoners van Schin hebben verteld. En laten we bij de herhaling daarvan de wijze raad van Schönfeld niet vergeten: pas op met dit soort anekdotes.

opgang naar “d’r Napoleon”

In de Napoleontische tijd zou in Schin op Geul een familie Linckens gewoond hebben, waarvan een zoon als vrijwilliger in dienst was van het keizerlijke leger. Na een aantal dienstjaren had hij nog recht op een aanzienlijk bedrag aan achterstallige soldij, waarvan de betaling steeds werd uitgesteld. Na wat geruzie werd het toch nog uitbetaald en kocht hij daarvan een weiland bij Engwegen.
We zullen dit verhaal eens verder onderzoeken, maar voor een klassieke veldnaam is deze geschiedenis te jong : de kadasternummers waren al in aantocht.

In ieder geval weten we al dat in Strucht een Antoon Linckens woonde, gedoopt op 29 maart 1787 en overleden op 7 juni 1872. Hij was getrouwd met Marie Gertrude Geerkens; zij hadden negen kinderen. Het gezin woonde op Panhuis 2, later op nr. 3 – van deze woning staat hij als eigenaar geregistreerd.Ook is bekend dat hij diende in het Franse leger : hij werd ingelijfd bij het 48e regiment Infanterie op 28 januari 1807 op 19-jarige leeftijd en ging op 1 juni 1808 over naar het 119e regiment. Hij nam deel aan de veldtochten van 1807 en 1810 en verkreeg voor zijn verdiensten in 1857 uit het legaat van Napoleon I voor buitenlandse militairen een bedrag van 400 francs.
Deze Antoon was ook burgemeester van de gemeente Strucht, in 1830 onder het toenmalige Belgische regime gekozen – inderdaad, wij waren toen Belgen. Hij bleef dat vervolgens tot in de “Nederlandse” tijd in 1843 om daarna in 1849 nog eens voor een termijn van zeven jaar benoemd te worden.In totaal is deze Antoon Linckens 20 jaar burgemeester van Strucht geweest. Vanaf 1856 werd hij gewoon raadslid. Hij bleef dat tot 1867, dus ook nog eens 11 jaar. Hij was toen al tachtig – politiek houdt jong.

Aardig om te vermelden: ook toen al speelde het verhaal van gemeentelijke herindeling. Vanaf 1854 werden pogingen ondernomen om de gemeenten Strucht en Schin op Geul samen te laten gaan. Daar werd ook druk achter gezet door Gedeputeerde Saten van Limburg. Gedurende zijn tijd als raadslid heeft Antoon zich daar met hand en tand tegen verzet, o.a. door weg te lopen uit een vergadering van de gemeenteraad, waardoor er geen beslissing kon worden genomen. Het duurde tot 1878, dus bijna 25 jaar na de eerste pogingen, voordat de samenvoeging van beide gemeenten een feit was. Dezelfde argumenten die nu door kleinere plaatsen worden genoemd bij een dreigende overname door een grotere buur, werden destijds ook al door de mensen van Strucht gebruikt. Kort gezegd komt het erop neer dat ze vreesden dat ze moesten opdraaien voor de financiële problemen van Schin op Geul, dat anders dan Strucht nauwelijks beschikte over akkerbouw- en weilanden en

de daaruit voortvloeiende belastinggelden. Antoon Linckens heeft het samengaan in 1878 niet hoeven meemaken, want hij overleed zes jaar eerder in 1872 op 85-jarige leeftijd. Hij was van huis uit akkerbouwer en dat zal hij ongetwijfeld ook naast zijn burgemeestersfunctie gebleven zijn.

Meer weten over de familie Linckens :
http://home.wanadoo.nl/p.linckens/start.htm.

D'r Haspelderm

Een aardig voorbeeld van wat fantasie met de verklaring van een veldnaam kan bereiken zien we bij deze naam van een stuk land ten zuiden van d'r Sousberg, richting Berghääf.
In Geulrand 1984,nr.5,noteert Aloys Lemmerling een aantal toponymen en hun betekenis. Over dit terrein zegt hij, dat dit naar alle waarschijnlijkheid arme grond was van slechte structuur die lang braak gelegen zal hebben. In de loop der jaren moeten zich hier vaste voetpaden gevormd hebben. Toen men als gevolg van een ernstige landbouwcrisis na 1880 er toe over ging om zoveel mogelijk gronden tot weiland om te vormen mochten deze voetpaden niet opgeheven worden. Het gevolg was dat de gebruikers van die gronden verplicht werden om haspels of stegels in de afscheidingen aan te brengen. Zo plaatste men noodgedwongen een reeks van weidehaspels als onderdeel van de voetpaden in dat gebied. Dat zou "Haspelderm"moeten verklaren.

Het lijkt een mooi verhaal, maar deze veldnaam is veel ouder dan de landbouwcrisis tegen het einde van de negentiende eeuw.Hij werd al vermeld in de lijsten van de heerlijkheid Strucht in 1750. Waar de naam vandaan komt is nog onduidelijk. Misschien is er een verbinding met begroeiing met Gaspeldoorn, een bremachtige plant die op magere gronden voorkwam.

Frans Vanmeulebrouk